

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nr. 3 August 2006

Slamreberg-skatten fra Bornholm

Renæssance

Møntfund i Skanderborg

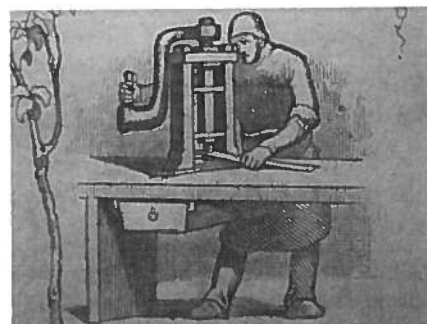
Møntproduktion i 1800-tallet

Mønttegninger fra Christian VII's tid

H.C. Andersen mønt

Kongres i Stolberg

Silphium-mønter

Nyfundne illustrationer af møntfremstilling – her udstansning af blanketter. Se side 103.

at mønterne kunne være dele af større fund. Afsøgningerne gav dog ikke positivt resultat, så mønterne må enten betragtes som enkeltfund eller også have befundet sig i tilført jord, hvor den primære situation kan have været en helt anden. Halvkronens grønne korrosion viser dog, at den ikke havde været i kontakt med andre mønter, mens den lå i jorden. Hvad angår daleren er det oplagt, at den er kommet til stedet i forbindelse med tilført jord i forbindelse med byggemodning.

Begge mønter er blevet uddeponeret fra Nationalmuseet og kan ses i Skanderborg Museums permanente udstilling.

¹ Den kongelige Mønt- og Medaillesamling. Fundprotokol (FP) 5856, halvkrone 1619, Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter*. København, 1978, nr. 107 B, Skanderborg Museum (SBM) 755.

² FP 5885, Braunschweig-Lüneburg-Harburg, Wilhelm, daler 1623, Gerhard Welter, *Die Münzen der Welfen seit Heinrich dem Löwen*, Braunschweig, 1971, nr. 722 A, SBM 765.

Illustrationer af møntfremstilling

af Michael Märcher

For studier i montvæsen er samtidige illustrationer af møntfremstilling værdifulde. I publikationer om 1700-1800-tallets møntproduktion, montvæsen etc. gengives eller henvises der ofte til illustrationer fra et af følgende værker:

- Diderot & D'Alembert: *L'Encyclopédie. Mommayage Travail de L'or*; (Paris, 1772).¹
- Schlösser, E: *Die Münztechnik*, (Hannover, 1884).
- Cooper, Denis R.: *The Art and Craft of Coin-making*, (London, 1988).

Det er ikke så tit, nye illustrationer med møntfremstillingsmotiver ser dagens lys, og det må betragtes som decideret sjældent, at der dukker nye dansk-norsk-slesvig-holstenske illustrationer op – der eksisterer nærmest ikke nogen. Derfor var det på alle måder pragtfuldt, da der i foråret i Rigsarkivet i København blev fundet ikke én, to eller tre, men hele ti hidtil ukendte illustrationer fra midten af 1800-tallet med tilknytning til Monten i Altona. De ti illustrationer er på én og samme kvittering. Den måler cirka 29x39 cm og er en fortrykt komposition, hvori illustrationerne indgår. Et eksemplar er gengivet på bladets midtersider og præsenteres kort i denne artikel (fig. 1).

Illustrationerne på kvitteringen viser forskellige led i udmøntningsprocessen. Øverst på kvitteringen ses smeltning af ædelmetal og støbning af tene. Nederst illustreres prægning af blanketter. I kvitteringens sider vises de vigtigste led mellem støbning og prægning, og de skal kort opremses her. I venstre side ses justering af tene samt randdekoreret af blanketter. I højre side illustreres glødning af tene samt udstansning, justering og polering af blanketter. Øverst til højre ses en probéringsovn og en kolbe. Der er desuden afbilledet flere vægte på kvitteringen. Før, under og efter fremstillingsprocessen blev der nøje holdt øje og fort regnskab med ædelmetallet.

Nederst på kvitteringen ses en speciedaler med årstallet 1847. Det kan ikke umiddelbart forklares, hvorfor en sølv mønt er afbilledet, da disse store og flotte kvitteringer tilsyneladende kun blev brugt ved guldindleveringer. Formentlig kan afbildningen af speciedaleren bruges til at datere kvitteringens udformning til 1847. Kvitteringen er uden tvivl designet for tronskiftet i januar 1848. Det er meget nærliggende at tro, at den dygtige og initiativrige møntmester i Altona, Johan Frederik Freund (1819-1856), har stået bag idéen.

Braunschweig-Lüneburg-Harburg
Solvdaler fra 1623.

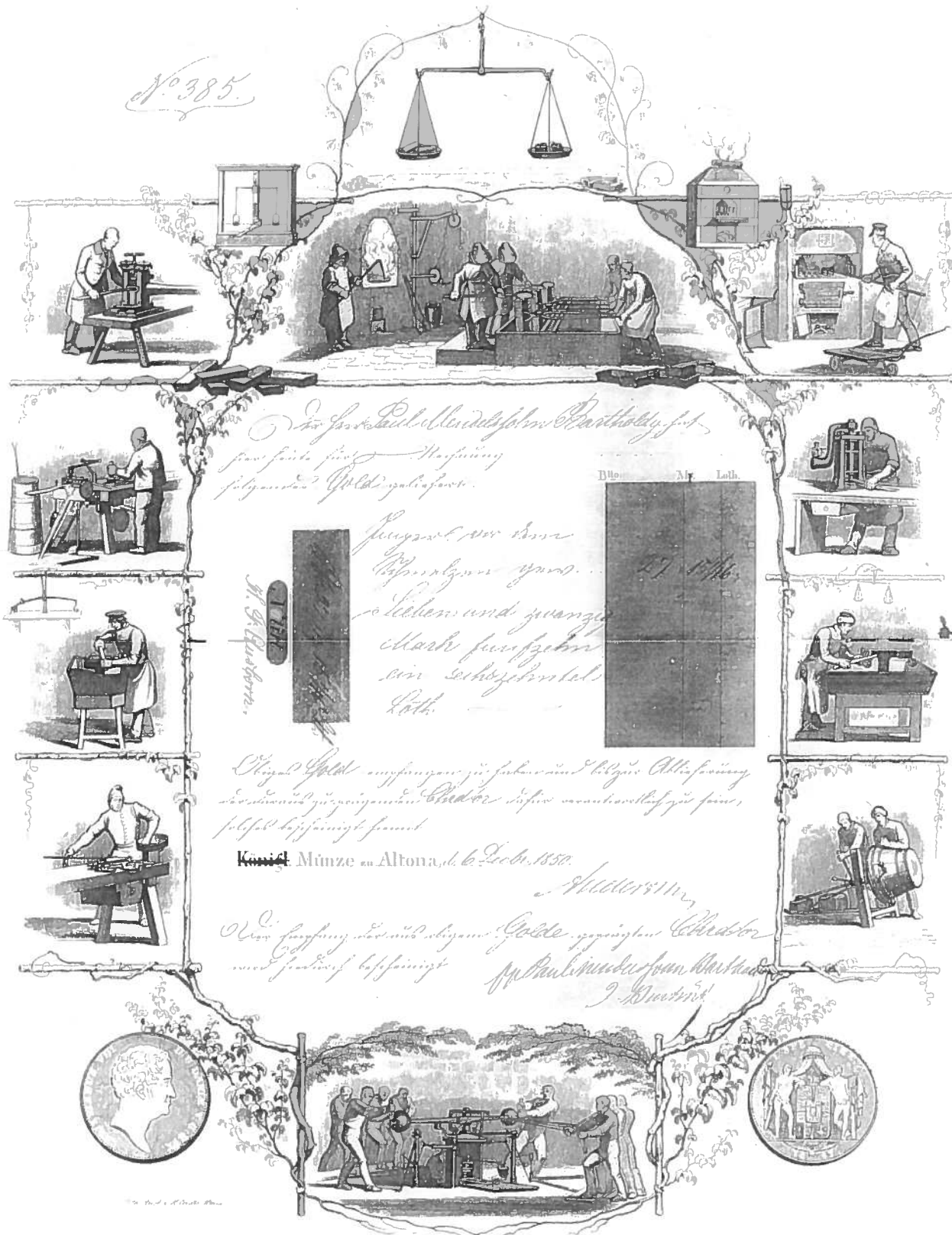

Fig. 1. Kvätering fra monten i Altona.

Den her gengivne kvittering viser, at handelsmanden Paul Mendelssohn Bartholdy fra Hamborg i december 1850 indleverede guld til udmøntning på Mønten i Altona. Det gjorde han jævnligt cirka 1838-1854, men han fik tilsyneladende aldrig udmøntet sølv der. Generelt var størstedelen af det guld, der blev udmøntet på Mønten i Altona, indleveret af handelsfolk fra Hamborg. Den store samlede udmøntning af dobbelte christian d'orer – i alt 414.485 stk., som P. M. Bartholdys guld var en lille del af, startede den 4. januar 1850 og sluttede den 21. december 1850.

Udover P. M. Bartholdy har møntstedets gardejn 1819-1852, Hans Frederik Ausborn, og Theodor C. W. Andersen, der var møntmester 1848-51, skrevet på kvitteringen. På kvitteringen bemærkes i øvrigt, at ordet **Königl.** er overstreget. Det skal forstås på baggrund af den 1. slesvigske krig (1848-1850), der også kaldes Treårskrigen. Denne krig handlede meget kort opridset om hertugdømmet Slesvigs politiske tilknytning til enten Holsten/Det tyske Forbund eller til kongeriget Danmark. En provisorisk regering for hertugdømmerne blev proklameret i Kiel natten mellem den 23. og 24. marts 1848 med det formål at løse båndet til Danmark. Mønten i Altona blev i 1848 overtaget af den provisoriske regering, der selvfølgelig ikke kunne have en hentydning til den danske konge stående på sine officielle dokumenter. I foråret 1848 blev T. C. W. Andersen ansat af den provisoriske regering som møntmester. H. F. Ausborn kom til Mønten i Altona fra Mønten i Hamborg omkring 1809 for at arbejde som justermester. Han var uden tvivl dygtig og en vigtig mand for Mønten i Altona. H. F. Ausborn og T. C. W. Andersen virkede begge på Mønten for den provisoriske regering og dermed mod kongeriget. Derfor kunne de efter afslutningen af den 1. slesvigske krig naturligvis ikke længere være ansat på Mønten i Altona. H. F. Ausborn blev pensioneret, og T. C. W. Andersen blev sat på ventepenge.²

Der kendes først lidt senere til smukke fortrykte kvitteringer fra Mønten i København.³ I 1840'erne brugte man på Mønten i København

en fortrykt kvittering på cirka 17x8 cm uden illustrationer (fig. 2). Kunstnerisk imponerer den mildt sagt ikke. Forskellen på de to kvitteringers design skyldes ikke, at idéen med illustrationer på fortrykte kvitteringer var ny. Fra Mønten i Altona kendes der nemlig fra 1837 og frem kvitteringer med én illustration. Den illustration, som måler cirka 9x3 cm, viser dele af møntstedets facade ud mod den daværende Annegade i Altona (fig. 3). Den afbildede bygning var opført og indrettet 1770-71, da Mønten i Altona blev oprettet. Bemærk i øvrigt skilderhuset, som står på hjørnet mellem Annegade og Johannesgade, sidstnævnte eksisterer heller ikke mere. Inde i bygningen ud mod Annegade lå fra 1771 og frem blandt andet møntstedets drejekammer, smedje, guldsmelteri, probéingsværksted og en helt ny hestemølle med plads til fire heste. Hestemøllen drev guldvalseværkerne i rummet ovenover, det rum fyldte det meste af bygningens øverste etage. Generelt ændrede møntstedets indretning sig ikke meget for en større ombygning i 1850'erne. I 1840'erne var der dog i forhold til 1771 blandt andet sket følgende i den afbildede bygning: Smedjen var blevet udvidet på bekostning af drejekammeret, der var blevet flyttet, og gardejnen havde fået et laboratorium. I 1840'erne blev der både smeltet og justeret sølv og guld i bygningen, men sådan havde det, i hvert fald med hensyn til justering, været siden anden halvdel af 1780'erne. Desuden drev hestemøllen i 1840'erne udover tre valseværker også et trækværk/en trækbenk, der også anvendtes ved justering af tene.

Forskellen på kvitteringerne fra de to møntsteder hænger utvivlsomt sammen med, at der på Mønten i Altona 1813-1863/73 blev udmøntet 44-45 gange så meget guld som på Mønten i København. Hvis de forskellige guldudmøntninger⁴ på baggrund af mønttypernes finvægt omregnes til udmøntede dobbelte christian d'orer med en finvægt på cirka 11,9 gram, så er der i nævnte periode på Mønten i København blot udmøntet knap 90.000 stk. mod næsten 4.000.000 stk. på Mønten i Altona.⁵

Begge Altona-kvitteringerne er lavet på Hans Cordts' litografiske anstalt i Altona.⁶

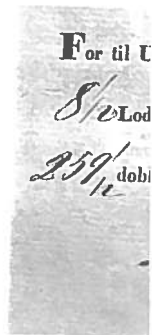

Fig. 2. Kvittering,

Fig. 3. Afbildning a,

Se noter s. 110.

på cirka 17x8 cm uden illustrationer imponerer den. Ideen med illustrationer var ny. Fra Montén i Altona fra 1837 og frem kvitteration. Den illustration, som viser dele af møntsteden daværende Annegade i København, da Montén i Altona i øvrigt skilderhuset, som blev opført i Annegade og Johannesstræde heller ikke mere. Den i Annegade lå fra 1771 møntstedets drejekammer, probéringsværksted og en plads til fire heste. Hele rummet blev ændret til det meste af bygningens indretning ændrede møntsteden meget før en større ombygning i 1840'erne var der dog i København sket følgende i den bygning var blevet udvidet med et kammer, der var blevet indrettet til laboratorier og der både smeltet og justeret i bygningen, men sådan som den blev indrettet med hensyn til justering, blev del af 1780'erne. Desuden i 1840'erne udover tre værkværk/en trækbænk, der blev indrettet af tene. Kvitteringerne fra de to møntsteder som sammen med, at i 1813-1863/73 blev udmonnet guld som på Montén i København forskellige guldudmøntede af mønttypernes finvægt indrettede dobbelte christiansk mønt på cirka 11,9 gram, så er der på Montén i København 90.000 stk. mod næsten 100.000 stk. på Montén i Altona.⁵ Kvitteringerne er lavet på fiske anstalt i Altona.⁶

For til Udmyntning i dobbelte Frederiksd'orer leveret Guld, vog Brutto 14 Mk.
 8 1/2 Lod à 21 Karat 11 3/4 Gr., udgjör 13 Mk. 4 9032
 259 1/2 dobb. Frd'or. 4 Rhdlr. 7 1/2 Sk. rede Sölv.
 København, den 28 Nov. 1848. Schultze
 Nathansen

Fig. 2. Kvittering fra Montén i København, 28. november 1848.

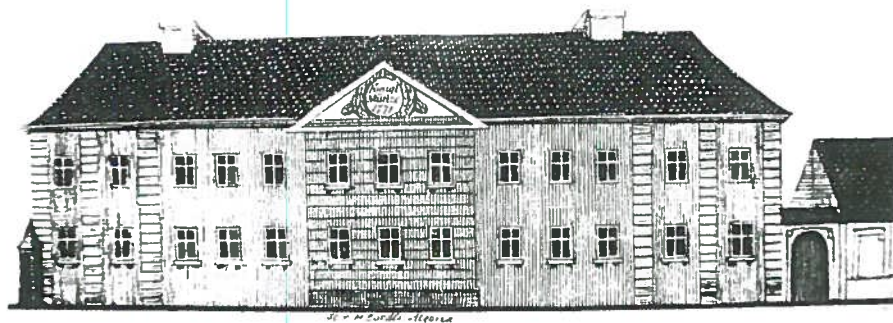

Fig. 3. Afbildning af møntbygning i Altona på kvittering fra 1830'erne og 1840'erne.

Se noter s. 110.

¹ Der eksisterer nu et godt, både kvalitets- og prismæssigt, genoptryk af dette værk: Diderot & D'Alembert: *Monnayage – Travail de L'or. Recueil de Planches, sur les sciences, les arts libéraux, et les arts mécaniques, avec leur explication*. (Paris, Bibliothèque de L'Image, 2002).

² For mere om T. C. W. Andersen og møntmesterembedet på Mønten i Altona 1848-1851 se Ernst, Axel: *Den slesvig-holstenske schilling 1851, Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 1948, s. 53-58.

³ Ronne, Borge: *Mønten i København, Numismatisk Rapport* 1986, på s. 110.

⁴ Guldmedaljeproduktionen, der som al anden medaljeproduktion primært foregik på Mønten i København, er ikke regnet med.

⁵ Til denne artikel er der anvendt oplysninger og illustrationer fra følgende pakker i Rigsarkivet: Arkivnr. 420: Sager vedr. Møntvæsnet 1771-1848(64):

- 68-70: *Københavns Mønts regnskaber, 1814-1837.*
- 75: *Københavns Mønts regnskaber, 1847-1848.*
- 79: *Altona Mønts inventarier, 1790-1857.*
- 84: *Altona møntregnskaber, 1817-1825.*
- 89: *Altona møntregnskaber, 1842-1845.*
- 95-97: *Møntprotokoller for Altona Mont, 1804-1816, 1828-1839.*

• 123: *Kvitteringer for metal modtaget til udmøntning for Altona Mont, 1837-1857.*

Arkivnr. 442: Den kgl. Mønt, Mønten i København:

• 105: *Udmøntningsprotokol, 1782-1835.*

• 107-109: *Udmøntningsprotokol, 1835-1850.*

• 110-111: *Udmøntningsprotokol for Møntmesteren, 1847-1872.*

• 112: *Udmøntningsprotokol (hovedbog for kobber), 1810-1816.*

• 113: *Udmøntningsprotokol (journal for kobber), 1813-1831.*

• 153: *Kopiregnskaber, 1780-1833.*

Arkivnr. 442: Den kgl. Mønt, Mønten i Altona:

• 173: *Kopibog, 1787-1816.*

• 244-245: *Smelteprotokol, 1817-1828.*

• 248-249: *Smelteprotokol, 1839-1853.*

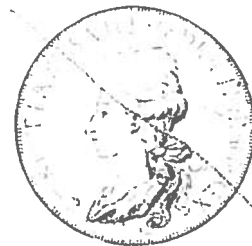
• 251: *Møntprotokol, 1853-1855.* [I nyeste registrant fejlagtigt angivet som smelteprotokol].

• 253: *Møntprotokol, 1855-1862.* [I nyeste registrant fejlagtigt angivet som smelteprotokol, 1855-1861].

• 260: *Protokol vedr. smeltebøger, 1859.*

• 290: *Inventarier, 1773-1862.*

⁶ Hans Cordts er kort omtalt i *Allgemeines Künstlerlexikon*, (bd. 21, München/Leipzig, 1999), s. 199.

1

25 mønttegninger fra Christian den Syvendes tid

Af Michael Märcher

Blandt Rigsarkivets arkivalier fra Christian den Syvendes tid findes der adskillige mønttegninger. En del af dem er gengivet i J. Wilckes værk om perioden 1788-1845.¹ Der er derudover fundet 25 mønttegninger, som ikke er gengivet af J. Wilcke og som heller ikke har været publiceret andetsteds (hver forside eller bagside tæller i denne sammenhæng som én mønttegning). De 25 stk. gengives her samlet under ni punkter.

(1) Forside til 32 skilling 1775. 32 mm

Tegningen er usigneret. Af bevaret korrespondancemateriale fra foråret 1775 fremgår det, at

denne tegning, tegningerne under punkt 2-4 samt de usignerede tegninger² fra 1775, der er gengivet i J. Wilckes værk, er tegnet af Johan Henrik Wolff (1727-1788) i april-maj 1775. Sagen om tegningerne startede, da Finanskollegiet den 18. april 1775 udstedte ordre om, at J. H. Wolff og Johan Ephraim Bauert (1726-1799) begge skulle lave tegninger til følgende mønttyper: 1, 2, 4, 16 og 32 skilling. J. H. Wolff var stempelskærer ved Mønten i Altona fra 1771 til sin død. J. E. Bauert var blandt andet fra 1763 til sin død stempelskærer ved Mønten i København.

Bagsiden til 32 skilling nævnte værk af J. Wilcke på tilskrives J. E. Bauert. Tegningen er ligesom tegningen af forside Wolff, og de to tegninger findes på samme ark papir som under punkt 2.³

(2) 16 skilling 1775. 32 mm
Tegningerne er usignerede, men Wolff i april-maj 1775.

(3) Bagside til 4 skilling 1775
Tegningen er usigneret, men Wolff i april-maj 1775. Tegning ligheder med tidligere og se